

บทที่ 4 บริบทชุมชน

สภาพทั่วไปของชุมชน

1. ที่ตั้ง

บ้านหนองบอน ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 8 ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ห่างจากตัวอำเภอไปทางทิศใต้เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร

2. อาณาเขต

บ้านหนองบอน มีพื้นที่ทั้งหมด 2,123 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้
ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตตำบลพู่ทานบ อำเภอประคำ และหมู่บ้านชัยสมบูรณ์ หมู่ที่ 10
ตำบลโนนดินแดง

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านคลองโป่ง หมู่ที่ 5 ตำบลลำนางรอง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านฐานเจ้าป่า หมู่ที่ 12 ตำบลลำนางรอง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่และเขตอำเภอเสิงสาง

จังหวัดนครราชสีมา

3. การก่อตั้งชุมชน

บ้านหนองบอน หมู่ที่ 8 เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2541 โดยแยกออกจากบ้านป่าไม้
สหกรณ์ หมู่ที่ 6 โดยมีประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านดังนี้

ก. ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2520 บริเวณที่เรียกหนองบอนในปัจจุบันนี้ มีกลุ่มชาวบ้านที่เข้ามาทำมาหากิน ทำไร่ ทำนา หาของป่า และสัตว์ป่า ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านโนนดินแดง บ้านปะคำ บ้านพู่ทานบ โดยมาตั้งกระท่อมพักอาศัย อยู่กระจัดกระจาย จุดละหลัง สองหลัง โดยมาพักอาศัยเป็นฤดูกาล ไม่ถาวร ทางเดินในการคมนาคมในช่วงนี้ เป็นทางเดินป่า ของนายพราน และทางรถบรรทุกขุงขนไม้ จุดที่ตั้งทัพ หรือที่พักอาศัยอยู่ตามแหล่งน้ำธรรมชาติต่าง ๆ เช่น หนองใหญ่ ห้วยตอ หนองแหน หนองคล้า ชัยพดู และหนองไทร หรือในปัจจุบันเรียกหนองบอน เพราะมีต้นไทรใหญ่อยู่ริมฝั่งหนองน้ำ ด้านทิศเหนือ (นายหลอด อุดรา, 2551, สัมภาษณ์)

สภาพพื้นที่ตั้งบ้านหนองบอน จะเป็นที่เนินสูงตลิ่งที่ราบ และเป็นจุดแบ่งหรือต้นป็นน้ำของลำน้ำ ลำค้ำญๆ 3 สาย คือ

1. คลองลำไชกง จุดเริ่มอยู่บริเวณทิศเหนือของคุ้มหนองคล้า ไหลลงไปด้านทิศตะวันตกลำน้ำไหลต่อไปถึงลำมาศ

2. คลองโป่ง เริ่มจากทิศเหนือคุ้มหนองคล้า ไหลลงไปทางทิศตะวันออก ผ่านอ่างเก็บน้ำหนองบอนไหลไปรวมกับคลองอีกสาย ที่ไหลมาจาก ด้านทิศใต้ของหมู่บ้านหนองบอน จากหนองยาง หนองตะเคียน เขิงเขาแสงพัน ไหลผ่านอ่างเก็บน้ำบ้านคลองโป่ง ไปรวมกับคลองหิน แล้วไหลลงลำนางรอง

3. คลองมะนาว จุดเริ่มจากหัวเขาลูกช้าง ด้านทิศเหนือ ของหมู่บ้านหนองบอน เขตติดต่อบ้านชัยสมบูรณ์ ผ่านชัยพล ไหลผ่านอ่างเก็บน้ำบ้านฐานเจ้าป่า ไหลผ่านบ้านป่าไม้สหกรณ์ รวมเป็นอ่างเก็บน้ำคลองมะนาว หล่อเลี้ยงชีวิตประชาชนชาวอำเภอโนนดินแดงในปัจจุบัน

จากสภาพที่บริเวณนี้ เป็นแหล่งต้นน้ำ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านละแวกใกล้เคียง จึงเข้าไปจับจอง ที่ดิน ทำไร่ ทำนา หาของป่าและล่าสัตว์ ในขณะเดียวกันในช่วงนั้น เป็นช่วงที่มีการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ที่ผู้นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ ที่เคลื่อนไหวต่อสู้กับรัฐบาลไทยตามตะเข็บชายแดนไทย กับพหุชาแถบเทือกเขาบรรทัด ซึ่งใช้เส้นทางผ่าน เขาสกล ตลาดควาย เขาระเจียว ป่าบริเวณหนองใหญ่สวายตอ เขามะค่า ร้อยรู เลิงไม้ เลิงลิ ซึ่งบริเวณหนองไทร หรือหนองบอน ในปัจจุบันมีบ่อน้ำที่เป็นบ่อน้ำขุ่นและน้ำขุ่นไหลตลอดทั้งปี ผู้คนเดินป่า นายพราน และพวก พคท. หรือที่ชาวบ้านเรียกว่ามักจ้อย ได้ใช้น้ำจากบ่อน้ำนั้น ใช้น้ำบริโภค ซึ่งปัจจุบันยังคงอยู่ 1 บ่อ (อยู่ในบริเวณที่ดินของนายทองมอนหัวหาญ) และได้ถมไปแล้ว 1 บ่อ (อยู่ในบริเวณที่ดินของนายมวย ไชรัมย์) แต่ก่อนน้ำทั้ง 2 บ่อนี้มีน้ำสะอาดมาก ชาวบ้าน 70-80 ครอบครัว ได้ใช้ดื่มกิน ตลอดปี ไม่มีแห้งขาด

ข. ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2521 - 2524 รัฐบาลได้จัดสรรที่ทำกินให้กับราษฎร ที่บุกรุกป่า ซึ่งอยู่กระจัดกระจาย ให้เป็นหมู่บ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกความมั่นคง ในสภาพการณ์ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์

บริเวณที่เป็นหมู่บ้านหนองบอน ในปัจจุบันได้ถูกจัดสรรเป็นที่ดินทำกิน โดยเขตจัดสรรแปลงสุดท้ายอยู่ติดฝั่งหนองไทรหรือ หนองบอน ซึ่งอยู่ในเขตบ้านป่าไม้สหกรณ์ หมู่ 6 ตำบลโนนดินแดง อำเภอละหานทราย เมื่อประชาชนมีที่ดินทำกิน และมีที่อยู่อาศัยแล้ว ส่วนหนึ่งได้มาอยู่อาศัยในที่ทำกินเพราะ ไม่สะดวกในการเดินทาง เข้าไป เย็นกลับ จึงสร้างที่พัก (กระท่อม) อยู่ในที่ไร่ที่นาของตนเอง จะเข้าไปในหมู่บ้านเฉพาะนักเรียน และในช่วงเทศกาลงานบุญที่วัด

ในช่วงนี้ เป็นช่วงที่หน่วยงานของกรมป่าไม้ ได้สำรวจและการสร้างทางถนน

ก. ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2525 - 2530 บริเวณหนองบอน มีผู้ที่เข้ามาอยู่หลักสร้างที่พักอาศัยอยู่ตลอดปี มีพ่อใหญ่อ้น บุญเกิดรัมย์ พ่อใหญ่ด่วน สัมสาย พ่อใหญ่เอี่ยม แสพนมณี พ่อใหญ่ดำ บุญคลอง พ่อใหญ่สาย ลีวกกลาง พ่อใหญ่คำ ประจวบสุข และพ่อใหญ่กุด ดำเนียง เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่เป็นหลักในที่ดินทำกินของตนเอง พร้อมลูกหลานประมาณ 25 หลังคาเรือน และมีบางส่วนที่ตั้งบ้านเรือน อยู่นอกเขตจัดสรรเข้าไปในป่า บริเวณหนองแสง และฝั่งคลองลำไซกง มีพ่อใหญ่คำ วรัมย์ พ่อใหญ่พัด เข็นรัมย์ พ่อใหญ่ถึง ไชรัมย์ และลูกหลานกลุ่มบ้านหูท่านบ จำนวน 15 ครอบครัว ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2530 ทางฝ่ายความมั่นคง และทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ขอร้องแกมบังคับให้กลับไปอยู่ในหมู่บ้าน เพราะเกิดภัยจากโจรเขมร ลอบเข้ามาปล้น และทำร้าย ชาวบ้านเกรงจะเกิดอันตราย จึงให้อพยพ เข้าไปอยู่ในหมู่บ้านเดิมของตนเอง

ง. ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2531 - 2536 หลังจากเหตุการณ์ภัยเขมร สงบลงประชาชนก็กลับเข้ามาหากิน ยังที่ดินของตนเอง และอยู่อาศัย เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ และในช่วงนี้ ได้มีกลุ่มประชาชนที่อ้าง คนว่าเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ได้ชักชวนกันเข้าไปจับจองบุกรุกที่ป่าสงวนบริเวณ รอบ ๆ หนองใหญ่สวายตอซึ่งอยู่ห่างจาก หนองบอน ประมาณ 3 กิโลเมตร โดยประชาชนบางกลุ่มหลงเชื่อ ซึ่งอพยพมาจากทุกสารทิศ มีจำนวนกว่า 1 พันครัวเรือน ที่เริ่มทยอยเข้าไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เริ่มเรื่อย ๆ ทุกปี ในช่วงนั้นหนองบอน จึงเป็นหน้าด่าน ทางผ่านของผู้ไปจับจองที่ดิน มีการไปมาติดต่อกันอย่างคึกคัก เพราะมีผู้คน ผ่านเข้าออกทุกวัน วันละหลายร้อยคน ในช่วงนั้นกลุ่มคณะกรรมการ ชุมหนองบอนในขณะนั้น ได้ประชุมปรึกษาหารือกันอยู่เป็นประจำ ว่าอย่าเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มหนองใหญ่สวายตอเพราะเสี่ยงต่อการผิดกฎหมาย (พระราชบัญญัติป่าไม้) เพราะกลุ่มหนองบอนไม่ได้อยู่ในเขตป่า พวกเขาอยู่ในที่จัดสรร ชาวบ้านชุมหนองบอนในช่วงนั้น มีประมาณ 40 ครัวเรือน ก็เชื้อเพลิง แคนนา และสามัคคีกันอย่างดี มีการร่วมไม้ร่วมมือ พัฒนาหมู่บ้าน เริ่มจากสร้างศาลากลางบ้านหลังแรก (บริเวณหน้าบ้านผู้ใหญ่จ๋ามง แพนพัฒนา ในปัจจุบัน) สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 10 เมษายนปี พ.ศ. 2532 และในปี พ.ศ. 2533 ได้ร่วมกันสร้างศาลาที่พักริมทาง หน้าโรงเรียนบ้านป่าไม้สหกรณ์เป็นหลังแรกของหมู่บ้านหนองบอน เพราะว่าลูกหลานไปเรียนอยู่ที่โรงเรียนบ้านป่าไม้สหกรณ์ จะได้มีที่พักหลบแดดหลบฝน เวลาอรอดกลับบ้าน (หมู่บ้านหนองบอนจะอยู่ห่างจากโรงเรียนบ้านป่าไม้สหกรณ์ ประมาณ 5 กิโลเมตร) ในปีเดียวกันนี้ ชาวบ้านได้ร่วมมือร่วมใจกันตั้งศาลาคาปู เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นศาลที่ชาวบ้านเคารพนับถือและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หมู่บ้านหนองบอน ในช่วงเทศกาลงานบุญ แม้ว่าช่วงนี้ยังไม่มียานักสงฆ์ หรือวัด ชาวบ้านก็ร่วมกันไปทำบุญที่วัดบ้านป่าไม้สหกรณ์ อย่างพร้อมเพียง และยังสร้างกุฏิถวายวัดบ้านป่าไม้สหกรณ์อีก 1 หลังในปี

พ.ศ. 2534 ถ้าแม้ว่าคุ้มบ้านหนองบอนจะยังไม่ได้เป็นหมู่บ้าน แต่ก็มีความเชื่อฟังแกนนำชาวบ้าน ซึ่งในช่วงนั้นก็ มี นายรุ่งเรือง นายเกษตร นายเลา นายเขียน นายทศ นายพร้อม นายทองมอน และนายเซวงศักดิ์ เป็นแกนนำคุ้มหนองบอน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การพัฒนา การเรียกร้องขอความเป็นธรรมให้กับชาวบ้านที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ข่มขู่ ทั้งฝ่ายทหารและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชาวบ้านจะกลัวทหารโครงการอีสานเขียว และเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาก โดยจะใช้คำล้อเลียนว่า ไอ้หน้าแหลม แต่การดำรงชีวิตก็เป็นไปตามปกติสุข พอถึงช่วงปี พ.ศ. 2535 ชาวบ้านได้ร่วมมือกันสร้างศาลาประชาคม ด้วยความสามัคคีของชาวบ้าน ไว้สำหรับเป็นสถานที่ทำกิจกรรมส่วนรวม และที่ประชุม และในปีนั้นก็ร่วมกันสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นโดยมีผู้บริจาคที่ดินเพื่อสร้างสำนักสงฆ์คือ นายมี รอดกระโทก และนายไพบูรณ์ ดิยัง สร้างกุฏิหลังแรกเสร็จ และตั้งอาคารในวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2535 โดยมีพระประจวบศิริปัญโญ เป็นผู้นำสงฆ์ในช่วงแรก

เริ่มปี พ.ศ. 2536 ทางหน่วยทหารสันตินิมิต จากตำบลสำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เข้ามาคลุกคลีอยู่ร่วมกับชาวบ้านหนองบอน ประมาณ 2 เดือน เพื่อปฏิบัติการด้านจิตวิทยา ให้ประชาชนในคุ้มบ้านหนองบอนอย่าหลงเชื่อในกลุ่มผู้เข้าไปบุกรุกป่าที่หนองใหญ่สวยสอ ชาวคุ้มหนองบอนก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และในคืนวันที่ 1 มีนาคม ปี พ.ศ. 2536 เหตุการณ์ที่เป็นข่าวใหญ่ ลงหน้า 1 หนังสือพิมพ์ทุกฉบับ และข่าวทางโทรทัศน์ทุกช่องได้รายงานข่าวใหญ่ดัง ทั่วประเทศ ที่จังหวัดบุรีรัมย์ กรมป่าไม้ร่วมกับหน่วยเฉพาะกิจ หน่วยป้องกันและพัฒนารเคลื่อนที่ (นปท.) 1,500 นาย ได้บุกเข้ากวาดล้างและจับกลุ่มผู้บุกรุกป่าหนองใหญ่สวยสอ และผลักดันส่งชาวบ้านกลุ่มที่บุกรุกกลับภูมิลำเนา ซึ่งจากเหตุการณ์ดังกล่าว สำหรับผู้ที่ไม่กลับภูมิลำเนา ได้พักอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องที่บ้านหนองบอนบางส่วนประมาณ 35 ครัวเรือน จากคุ้มบ้านหนองบอนที่มีประชาชนอาศัยอยู่เดิม ประมาณ 40 ครัวเรือนก็เพิ่มเป็นประมาณ 80 ครัวเรือน เกิดการพึ่งพาอาศัย ผสมกลมกลืนทั้งด้านการประกอบอาชีพ และประเพณีวัฒนธรรม จนกลายเป็นชุมชนที่สามารถจัดตั้งเป็นหมู่บ้านได้ แต่ก็คิดเงื่อนไขทางข้อกฎหมายป่าไม้ พระราชบัญญัติป่าไม้แห่งชาติ (พรบ. ป่าไม้) จึงไม่สามารถจัดตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ได้ ทางกลุ่มแกนนำคณะกรรมการคุ้มป่าหนองบอน ก็ได้แต่คงปกครองดูแลกันเอง และอยู่ด้วยความสงบเรียบร้อย เพื่อสักวันทางการคงเห็นใจ และจะตั้งเป็นหมู่บ้านให้

จ. ช่วงปี พ.ศ. 2537 - ปัจจุบัน หลังจากที่ตำบลโนนดินแดง ได้รับการยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอในปี พ.ศ. 2536 คุ้มหนองบอน ซึ่งอยู่ในเขตปกครองบ้านป่าไม้สหกรณ์ หมู่ที่ 6 ตำบลสำนางรอง กิ่งอำเภอโนนดินแดง ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2537 ผู้ใหญ่บ้านป่าไม้สหกรณ์ ซึ่งเป็นกำนัน ตำบลสำนางรองด้วย ได้เกษียณอายุราชการ จึงมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านแทนตำแหน่งที่ว่าง ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านป่าไม้สหกรณ์ หมู่ที่ 6 คือ ผู้ใหญ่คารา สีตะริฐ

โดยผู้ใหญ่คารา ตีตะริตุ ได้รับปากชาวคุ้มบ้านหนองบอนจะให้มีส่วนช่วยผู้ใหญ่อำเภอนางรองที่คุ้มบ้านหนองบอน 1 คน และได้เสนอแต่งตั้งนายเซวตศักดิ์ แสนมณี เป็นผู้ใหญ่อำเภอนางรองปกครองเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายนปี พ.ศ. 2537 เพื่อประสานงานชาวบ้านแบ่งเบาภาระ ดูแลชาวบ้านทั้งในเขตคุ้มหนองบอน และคุ้มฐานเจ้าป่า ช่วงปี พ.ศ. 2538 ผู้ใหญ่คารา ตีตะริตุ ได้เสนอโครงการขยายเขตไฟฟ้า เข้าคุ้มบ้านหนองบอน ในช่วงนั้นคุ้มบ้านหนองบอน และคุ้มฐานเจ้าป่าไม่มีบ้านเลขที่ เนื่องจากพื้นที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตป่าสงวน ของกรมป่าไม้ แต่ประชาชนก็อยู่กันอย่างหนาแน่นและต้องการมีไฟฟ้าใช้ ระเบียบปฏิบัติ กฎหมายก็มีเงื่อนไขเยอะ ไม่เอื้ออำนวย เมื่อการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ได้รับเรื่องการขยายเขตไฟฟ้าจากสภา ตำบลอำนาจรอง ก็ดำเนินการ ขนเสาไฟทั้งแรงสูงแรงต่ำมาเพื่อติดตั้งในพื้นที่หนองบอนครบทุกซอย รวมทั้งคุ้มฐานเจ้าป่าด้วย แต่ก็ต้องชะงักไปชั่วระยะหนึ่งประมาณ 5 - 6 เดือน การไฟฟ้าไม่กล้าดำเนินการติดตั้งเสาไฟฟ้าขาดสายไฟ หัวหน้าการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอนางรอง ได้บอกผู้ช่วยผู้ใหญ่อำเภอนางรอง นายเซวตศักดิ์ แสนมณี ว่าการขยายเขตไฟฟ้าที่คุ้มหนองบอน และฐานเจ้าป่ามีปัญหาไม่สามารถดำเนินการได้ ต้องขออนุญาตกลับที่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอนางรองคืน และไม่ได้ออกสาเหตุจากนั้นผู้ใหญ่คารา ตีตะริตุ และผู้ช่วยผู้ใหญ่อำเภอนางรอง ได้ไปประสานงานกับนาย สุทธิ คะสุวรรณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แจ่งเรื้องราวและปัญหาดังกล่าวให้ทราบ นาย สุทธิ คะสุวรรณ จึงติดต่อกับผู้จัดการไฟฟ้าอำเภอนางรอง ให้ระงับการขนย้ายอุปกรณ์การขยายเขตไฟฟ้าไว้ก่อน นาย สุทธิ คะสุวรรณ ก็เดินทางมาพบท่านหัวหน้ากิ่งอำเภอนอนดินแดง คือหัวหน้ากิ่ง วีระ หงส์หัตถบรรณ ให้หาทางช่วยเหลือชาวบ้านคุ้มหนองบอน - ฐานเจ้าป่าให้มีไฟฟ้าใช้ และหาแนวทางตั้งเป็นหมู่บ้านต่อไป นายสุทธิ คะสุวรรณ ได้กล่าวในที่ประชุมประจำเดือนกุมภาพันธ์ ผู้ใหญ่บ้านของกิ่งอำเภอนอนดินแดงด้วย และผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือและสร้างบ้านหนองบอนอีกคนคือ ปลัดอาวุโสอำเภอนอนดินแดง นายคำรณ ฌรงค์เดช ซึ่งเป็นผู้ศึกษากฎหมาย และเข้าใจในระเบียบการปฏิบัติให้หาแนวทางในการช่วยเหลือโดยการออกบ้านเลขที่ให้คุ้มหนองบอน - คุ้มฐานเจ้าป่าก่อน โดยเร่งดำเนินการเสร็จสิ้น ประมาณกลางปี พ.ศ. 2539 โดยผู้ที่มีส่วนช่วยสนับสนุนให้มีการออกบ้านเลขที่ก็คือ เจ้าหน้าที่จากสถานีอนามัยซึ่งการขอบ้านเลขที่ได้ บ้านดังกล่าวต้องมีห้องน้ำ เจ้าหน้าที่อนามัยเป็นผู้รับรอง และเมื่อชาวบ้านมีบ้านเลขที่แล้วก็สามารถขอใช้ไฟฟ้าได้ และการไฟฟ้าได้มาติดตั้งชาวบ้านสามารถใช้ไฟฟ้าได้ ในวันที่ 10 ตุลาคมปีพ.ศ. 2539 สร้างความปิติยินดีให้ประชาชนทั้ง 2 คุ้ม และได้ขอบคุณทุกฝ่ายที่มีส่วนช่วยคิด ช่วยสร้างด้วยความทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ

ในปี พ.ศ. 2540 ชุมชนคุ้มหนองบอน - คุ้มฐานเจ้าป่า หลังจากที่มีไฟฟ้าใช้ ก็มีผู้คนอพยพมาอยู่เพิ่มจำนวนขึ้น ทำให้มีการเรียกร้องโดยคณะกรรมการคุ้มหนองบอน เสนอเรื่องไปยัง

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 เพื่อขอตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นใหม่ พร้อมขอเสนอตั้งโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักเรียนที่ต้องเดินทางไกลเพื่อไปเรียนโรงเรียนบ้านป่าไม้สหกรณ์ โดยผู้ใหญ่คารา ตีตะริตุ ก็นำเรื่องเสนอเข้าที่ประชุมสภาตำบลนางรอง เพื่อพิจารณา และได้เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 เรื่องตามลำดับ กลุ่มที่เป็นแกนนำในการขอให้แยกหมู่บ้านคือ ผู้ใหญ่คารา ตีตะริตุ ส่วนแกนนำกลุ่มที่ขอให้ตั้งโรงเรียนใหม่คือ

1. นายพวง พรหมมะชุม	5. นายฮีน เกลียวเพียร
2. นายสุวรรณ ใจกล้า	6. นายทองมอน หัวหาญ
3. นายจะอ่อม คำกระโทก	7. นายชรวงศ์ศักดิ์ แสนมณี
4. นายประพันธ์ ตูยรัมย์	

เริ่มเข้าปี พ.ศ. 2541 กลุ่มชาวบ้านหนองบอนเริ่มได้ข่าวดี เป็นระยะ ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.2541 เป็นต้นมาจนถึงวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2541 จังหวัดบุรีรัมย์ประกาศจัดตั้งหมู่บ้านหนองบอน เป็นหมู่ที่ 8 ตำบลนางรอง และให้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2541 ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายชรวงศ์ศักดิ์ แสนมณี และได้แต่งตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง 2 คนคือ นายสงกา ยอดสังวาล และ นายสงสาร ทิมพันธ์ คณะกรรมการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์(กปจ.) ประกาศจัดตั้งโรงเรียนขึ้นใหม่ จำนวน 7 โรงเรียน ลงวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 ในคราวประชุมครั้งที่ 1/2541 โดยมีโรงเรียนบ้านหนองบอนรวมอยู่ด้วย และให้เปิดทำการเรียนการสอน ตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปีการศึกษา 2541 เป็นต้นมา

(บันทึกชุมชนบ้านหนองบอน : เอกสารอัดสำเนา : หน้า 2 - 6 : เดือนมีนาคม พ.ศ. 2548)

สภาพทางกายภาพ

1. การคมนาคม

บ้านหนองบอน ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอโนนดินแดง เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร อยู่ห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์เป็นระยะทาง 120 กิโลเมตร เส้นทางคมนาคมจากอำเภอ ถึงแยกทางเข้าหมู่บ้านหนองบอน ด้านข้างฐานเจ้าป่า มีระยะทาง 9 กิโลเมตร เป็นเส้นทางถนนลาดยาง จากแยกบ้านฐานเจ้าป่า ถึงหมู่บ้านหนองบอน ระยะทาง 3 กิโลเมตร และถนนเส้นหลักในหมู่บ้านเป็นถนนดินลูกรัง ชาวบ้านหนองบอนใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางเพื่อการติดต่อกันนอกหมู่บ้าน ตลอดทั้งการเดินทางเพื่อเข้ามายังตัวอำเภอโนนดินแดง โดยเป็นรถจักรยานยนต์ส่วนตัว หรือรถจักรยานยนต์รับจ้าง ซึ่งในปัจจุบันนี้มีอัตราค่าบริการเที่ยวละ 160 บาท มีบริการตลอด 24 ชั่วโมง และนอกจากนี้ชาวบ้านหนองบอน ยังสามารถติดต่อกับหมู่บ้าน

อื่น ๆ ได้ด้วย รถจักรยาน รถยนต์ ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก และเป็นรถยนต์ส่วนตัว สภาพถนนที่ติดต่อกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียงเป็นถนนลูกรัง และราดยางบ้างในบางพื้นที่

2. สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านหนองบอน มีทรัพยากรต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังนี้

2.1 ดิน

ลักษณะดินของบ้านหนองบอน สามารถแบ่งได้ดังนี้

ทิศเหนือ ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะสำหรับการทำการเกษตร และทำนา
ทิศใต้ ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนลูกรัง เหมาะสำหรับการปลูกไม้ยืนต้น พืชไร่

พืชขวบปี

ทิศตะวันออก ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทราย เหมาะสำหรับการปลูกไม้ผล

ทิศตะวันตก ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทรายเม็ดใหญ่ และติดเขตป่ารักษาพันธุ์สัตว์

ป่าดงใหญ่

2.2 แหล่งน้ำ

2.2.1 แหล่งน้ำธรรมชาติ อยู่ในการรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ มีลักษณะเป็นหนองน้ำ ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการจับปู ปลา กบ สัตว์น้ำเป็นอาหาร เป็นแหล่งน้ำสำหรับสัตว์ป่าและนกนานาชนิดในป่า และเป็นแหล่งน้ำสำหรับวัว ควาย สัตว์เลี้ยงของชาวบ้านที่นำไปเลี้ยงในเขตป่า คือ หนองบอน หนองแสง หนองแหน หนองใหญ่สวายตอ หนองคูมเห็ด หนองคล้า หนองยาง หนองตะเคียน

2.2.2 แหล่งน้ำธรรมชาติ อยู่ในเขตหมู่บ้านหนองบอน คือ คลองลำไชง มีความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร เกิดจากน้ำผุด ด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน ไหลไปทางทิศตะวันตกจรดลำไม้ไผ่ มีปริมาณน้ำมากในฤดูฝน ช่วงฤดูแล้งน้ำลดลง บางปี น้ำแห้ง เพราะดินแข็ง ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการจับปู ปลา กุ้ง หอย สัตว์น้ำเป็นอาหาร และเพื่อการเกษตร

2.2.3 อ่างเก็บน้ำบ้านหนองบอน ขุดเมื่อปีพ.ศ. 2526 มีเนื้อที่ 75 ไร่ มีปริมาณน้ำตลอดทั้งปี ใช้ประโยชน์เป็นแหล่งผลิตน้ำประปาหมู่บ้าน จับปู ปลา กุ้ง หอย สัตว์น้ำเป็นอาหาร และเพื่อการเกษตร

2.3 สัตว์ป่า

เนื่องจากบ้านหนองบอน มีพื้นที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และมีเนินเขาขนาดเล็ก ไม่สูงมากอยู่หลายแห่ง จึงมีสัตว์ป่าที่พบเห็นบ่อยครั้ง และเป็นประจำ เช่น ช้าง เสือ กวาง เก้ง กระตัง กระจับปี่ หมูป่า กระจับปี่ วัวแดง กระเจง ม่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งช้าง ซึ่งพบเห็นบ่อยครั้งที่สุด เนื่องจากช้างลงมาหากินพืชสวนไร่นาเป็นประจำ

2.4 ภูเขา

ในเขตบ้านหนองบอน มีภูเขาซึ่งส่วนใหญ่เป็นภูเขาที่มีลักษณะเป็นเนินเขาหินขนาดเล็ก มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ไม่เกิน 400 ฟุต เช่นเขาภูกระเทียม เขาแสงจันทร์ และเขา มะค่าที่อยู่ในป่าลึก ใกล้แนวเขตอำเภอเสิงสาง และเป็นภูเขาที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่

2.5 ป่าไม้

ป่าไม้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน คือ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ เดิมมีเนื้อที่ 631,250 ไร่ เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์แห่งสุดท้ายของจังหวัดบุรีรัมย์ และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยลำนางรอง ห้วยลำปลายมาศ ซึ่งไหลหล่อเลี้ยงชีวิตรวมบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียงตลอดมา ถูกบุกรุกแผ้วถางยึดถือครองทำการเกษตรทำให้มีพื้นที่เหลือน้อยลงไปทุกที สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมา ได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกทำการสำรวจพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ เพื่อป้องกันพื้นที่ให้เป็นป่าอนุรักษ์ ความมคิณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 10 และ 17 มีนาคม ปี พ.ศ. 2535 พบว่าสภาพป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่อย่างชุกชุมและได้เสนอรายงานให้กรมป่าไม้จัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ต่อมากรมป่าไม้ได้ส่งเจ้าหน้าที่ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่าออกไปทำการสำรวจข้อมูล และควบคุมพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ เพื่อกำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่จังหวัดบุรีรัมย์ พื้นที่ที่เตรียมประกาศให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ ท้องที่ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง และตำบลโคกมะม่วง ตำบลพู่ทานบ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ มีเนื้อที่ 212,500 ไร่ หรือ ประมาณ 340 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 348 คัดผ่าน และรอบแนวเขตเป็นพื้นที่จัดสรรให้ราษฎรทำกินและอยู่อาศัย มีการตัดเส้นทางเข้าไปจนถึงแนวป่า ซึ่งง่ายต่อการบุกรุกยึดครองพื้นที่ป่าไม้ ต่อมาทางราชการได้ดำเนินการอพยพย้ายราษฎรออกจากพื้นที่ป่า เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย หลบภัย ขยายพันธุ์ และประกอบกิจกรรมของสัตว์ป่าโดยปลอดภัย ช่วยรักษาพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ไร่ และยังช่วยรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งไหลหล่อเลี้ยง ชีวิตประชาชนชาวบุรีรัมย์ให้คงอยู่ตลอดไป

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ แบ่งเป็นพื้นที่ 2 โซน คือ โซน ก และโซน ข
 โซน ก สภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูง คือ มีภูเขาสูงทางด้านทิศตะวันตกแล้วค่อย ๆ ลดต่ำไปทางทิศตะวันออก มีระดับความสูงของพื้นที่จากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยประมาณ 250 - 658 เมตร มียอดเขาสูงที่สุด ประมาณ 658 เมตร

โชน ข สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสูง ตรงกลางพื้นที่ล้อมรอบด้วยป่าพื้นราบ มีระดับความสูงของพื้นที่จากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยประมาณ 230-483 เมตร มียอดเขาสูงสุด คือเขาเนินหิน มีความสูงประมาณ 483 เมตร

ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว และฤดูฝน

1. ฤดูร้อนระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 24 องศาเซลเซียส

2. ฤดูหนาวระหว่างเดือน พฤศจิกายน - มกราคม

3. ฤดูฝนระหว่างเดือน มิถุนายน - ตุลาคม

ชนิดป่า และพันธุ์ไม้

พื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบแล้ง มิไม่มีค่าทางเศรษฐกิจซึ่งอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก เช่น ไม้มะค่าโมง, ไม้มะค่าแต้, ไม้ประดู่, ตะเคียนหิน, ยางนา, ชิงชัน, ตะเคียนทอง, พยอม, เคี่ยมคะนอง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีไม้พื้นล่าง และกล้วยไม้ชนิดต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น เทียนชนิดต่าง ๆ

สัตว์ป่า

เนื่องจากพื้นที่นี้มีสภาพเป็นป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่กว้างขวาง แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าถูกทำลายลงไปมากและสัตว์ป่าก็ถูกต้อนไปมีใบน้อย จากการเข้าไปสำรวจของเจ้าหน้าที่และได้รับทราบบอกกล่าว เมื่อประมาณปี 2535 ได้มีผู้พบเห็น “กูปรี” ซึ่งเป็นสัตว์ป่าสงวนที่หายากมากชนิดหนึ่งนอกจากนั้นยังพบเสียดา ซึ่งก็เป็นสัตว์ป่าสงวนอีกชนิดหนึ่ง และยังมีสัตว์ป่าอีกหลายชนิดเป็นจำนวนมาก เช่น ตะกวด, ตะพาน้ำ, นิ่ม, งูชนิดต่าง ๆ และนกชนิดต่าง ๆ ได้แก่ นกขุนทอง, นกเงือก, นกหัวขวาน, นกปรอด, เขี้ยวรุ้ง, นกเป็ดแดง ซึ่งสำรวจในปัจจุบันพบแล้วประมาณ 130 ชนิด

ช้างป่า

ช้างป่าที่ออกมาหากินอาหารที่ไร่ของชาวบ้านบริเวณแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ มักจะลงมากินพืชสวน ไร่ และนาข้าวของชาวบ้านติดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ซึ่งได้รับผลกระทบจำนวน 15 หมู่บ้าน โดยเฉพาะพื้นที่บ้านหนองบอน หมู่ที่ 8 จะได้รับผลกระทบมาก ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าว โดยมีปรากฏการณ์ครั้งแรก ปี พ.ศ. 2537 พบช้างโขลงแรกจำนวน 3 เชือก มากินกล้วยของชาวบ้านทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเขตหมู่บ้านที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จำนวนช้างที่พบในพื้นที่ป่าดงใหญ่ มีประมาณ 39 เชือก

จากปรากฏการณ์ในครั้งนั้น ทำให้ชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินติดแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ต้องคอยเฝ้าระวังมิให้ช้างป่าออกมาหากินอาหารนอกป่า และเฝ้าดูพฤติกรรมช้างป่ามาโดย

ตลอด จนสามารถสังเกตเห็นพฤติกรรมของช้างป่า ซึ่งช้างป่าจะออกมาหากินอาหารพืชไร่ของราษฎรเวลาประมาณ 17.00 น. เป็นต้นไป จะกินจนกว่าจะอิ่ม เมื่อใกล้ฟ้าสว่างจึงจะเดินทางกลับสู่ป่า และจะลงมาหากินเป็นประจำ โดยมีพืชที่ช้างกิน ดังต่อไปนี้

1. ข้าว ช้างจะกินใบข้าวในช่วงข้าวแตกกอ และช่วงที่ข้าวออกรวงคิดเมล็ดเป็นน้ำนมหรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ระยะพลับพลึง” เป็นระยะที่เมล็ดข้าวก่อนจะสุก จะกัดกินเฉพาะเมล็ดข้าว ลักษณะการรูดเมล็ดข้าว โดยใช้วงง
2. มันสำปะหลัง ช้างจะกัดกินโดยถอนทั้งต้น แต่จะเลือกกินเฉพาะหัวมันเท่านั้น
3. อ้อย ช้างจะกัดกินอ้อยทั้งลำต้น จึงทำให้การปลูกอ้อยของชาวบ้านไม่ได้ผล และเลิกการปลูกอ้อยตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา
4. ข้าวโพค ช้างจะกัดกินเฉพาะฝัก โดยจะหักเอาเฉพาะที่เป็นฝักเท่านั้น
5. แดงโม ฝัก และฝักทอง ช้างจะกัดกินทั้งลูก แต่สำหรับแดงโมจะเจาะกินเฉพาะเนื้อแดงโม และทิ้งเปลือกไว้
6. มะละกอ, กัญชง, ขนุน จะกัดกินทั้งลูก
7. ลำไย, ส้มโอ, ส้ม ซึ่งปลูกมากที่บ้านฐานเจ้าป่า จะกัดกินเฉพาะลูก
8. มะพร้าว จะกัดกินขอค่อน และลูกมะพร้าวอ่อน

(ตงกา ยอดสังวาล, ทองมอญ หัวหาญ : สัมภาษณ์ : 2551)

ส่วนอาหารตามธรรมชาติในป่านั้น พบว่า ช้างจะกินพืชอาหาร ดังนี้

1. อาหารจำพวกหญ้า เช่น หญ้าพง ต้นอ้อ หญ้าคา ดอกงวง (เลาแดง) หญ้าแพรก หญ้าปล้อง หญ้าปากควาย
2. อาหารจำพวกไม้ไม้ ช้างจะกินทั้งหน่อไม้และขาค่อนของไม้ไม้ป่า ไม้รวก
3. อาหารจำพวกเถาวัลย์ และไทร ได้แก่ ไทร ส้มป่อย เครือตะบ้ำ หวาย เถาวัลย์แดง
4. อาหารจำพวกไม้ยืนต้น ได้แก่ ชงโคซี่โก้ (ส้มเสี้ยว) จี๊ว (จี๊วป่า) ถ่อน มะเดื่อปล้อง มะไฟป่า ไทรช้อยใบแหลม (โศ) มะขมป่า มะมื่น หาด มะแงว เล้า
5. ดินโป่ง จะมีอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จะมีดินโป่งอยู่เป็นจำนวนมาก ช้างจะกินดินโป่งเป็นบางเวลา ดินโป่งจะประกอบไปด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น โพแทสเซียม แคลเซียม ฟอสฟอรัส แมกนีเซียม

ความเชื่อเรื่องการสื่อสารระหว่างคนกับช้าง

ชาวบ้านหนองบอน มีความเชื่อว่า ช้างกับคนจะมีการสื่อสารกันได้ 2 ทาง คือ

1. สื่อสารด้วยการพูดแบบตรง เมื่อเห็นช้างลงมาจะบอกกล่าวในทางเชื่อเชิญ ให้กลับเข้าไปในป่าด้วยภาษาที่ไพเราะ สุภาพ ช้างจะเชื่อฟัง และเดินออกจากไร่เข้าไปด้วยดี ในขณะที่กลับกัน ถ้าหากมีการพูดจาที่ไม่ไพเราะกับช้าง ช้างจะไม่ไป และจะทำท่าทางอาละวาด

2. สื่อสารด้วยการนึก หรือพูดในใจ ยกตัวอย่างเช่น แม่ตำรวจ ผู้จ่าร้อย พูดในใจว่า “ตอนนี้ วันนี้ ขนุนซีเหี้ยสุกเยอะมาก ทำไมไม่พากันลงมาหากินบ้างน้อ” พอถึงเวลากลางคืน ช้างจะลงมากินขนุนสุกจนหมดเกลี้ยง (ตำรวจ ผู้จ่าร้อย: สัมภาษณ์: 2551)

ตัวอย่างความเชื่อเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างคนกับช้าง

ตัวอย่างความเชื่อระหว่างคนกับช้าง เช่น มีอยู่ครั้งหนึ่ง นางศ็อน ลัทธิ ได้พูดกับยายของนางว่า “พรุ่งนี้คงจะได้เก็บขนุนสุกกินนะ เพราะได้กลิ่นขนุนหลายวันแล้ว” ครั้นถึงช่วงกลางคืนช้างป่าได้ออกจากป่าเข้ามากินขนุนในบ้านหมด โดยพังรั้ววัดหนามเข้ามากิน

ในปี พ.ศ. 2551 จากประสบการณ์ของนางศ็อน ลัทธิ ได้เคยเข้าไปเฝ้าข้าวที่กำลังสุกเพื่อรอเก็บเกี่ยว ช่วงเวลาประมาณ 01.00 นาฬิกาถึงเวลา 02.00 นาฬิกา ช้างป่าออกมาจากป่าเข้ามาหากินอาหารนอกป่า ช้างเดินตรงไปในไร่ของนางศ็อน เมื่อนางศ็อนรู้สึกตัว ได้พูดขึ้นว่า เจ้าประคุณเอ๊ย อย่าเข้ามากินข้าวของลูกหลานเลย ข้าวใกล้จะได้ออกเก็บเกี่ยวแล้ว สงสารเอ็ดคนห่อคุณ ถ้าจะกิน ก็ให้เดินไปข้างหน้า ไปหากินข้าวบริเวณที่ไม่มีคนเฝ้านะ” หลังจากที่ถูกกล่าวเตือนประมาณ 5 นาที ช้างได้เดินจากไป และไปกินข้าวของคนที่ไม่ได้เฝ้าไร่ของตนเองจริงๆ แต่จะไม่กินทั้งหมด กินพออิ่มแล้วก็จะเดินเข้าป่า

จากความเชื่อระหว่างการสื่อสารระหว่างคนกับช้างในพื้นที่ป่าดงใหญ่ กรณีนางศ็อน ลัทธิ ได้ประสบการณ์โดยตรง และจากความเชื่อดังกล่าว เมื่อมีการเล่าสู่กันฟังระหว่างชาวบ้านด้วยกัน เกี่ยวกับการสื่อสารที่ช้างสามารถสื่อสารกับคนได้รู้เรื่อง ทำให้เจ้าของข้าวที่ช้างป่าเข้ามากินในวันนั้น มีความไม่พอใจที่นางศ็อน พูดกับช้างเช่นนั้น ทำให้ช้างกินอาหารที่ไร่ของตน นางศ็อนกล่าวว่า “ไม่นึกว่าช้างจะเข้าใจในสิ่งที่ตนพูดจริงๆ เพียงต้องการให้ช้างไปที่อื่น มิได้มีความคิดที่จะให้ช้างไปกินข้าวของเพื่อนบ้าน เหตุการณ์ดังกล่าวจึงยุติด้วยความเข้าใจ และการสื่อสารระหว่างช้างกับคนก็มีมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน

ความโดดเด่นของผืนป่าในฐานะที่เป็นป่ามรดกโลก

ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ เป็นถิ่นสำคัญของสัตว์ป่าหายาก เช่น ช้างป่า เสือโคร่ง กระต๊อง วัวแดง นกเงือก ฯลฯ ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางธรรมชาติโดยคณะกรรมการมรดกโลกแห่งองค์การยูเนสโก (UNESCO) เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 นับเป็นพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติอันโดดเด่นแห่งที่ 2 กล่าวคือ มีความโดดเด่นด้านความหลากหลายทางชีวภาพที่ประกอบด้วยชนิดพันธุ์และถิ่นอาศัยที่สำคัญต่อการอนุรักษ์ในถิ่นกำเนิด และชนิดพันธุ์ที่ขึ้นบัญชีเป็นชนิดพันธุ์ที่หายาก ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติ 4 แห่งและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง ผืนป่ามรดกโลกแห่งนี้ ตั้งอยู่บนเทือกเขา อันเป็นเขตรอยต่อของที่ราบลุ่มภาคกลาง กับที่ราบสูงโคราชเขาใหญ่ มีพื้นที่รวมกันประมาณ 3,845,082.53 ไร่ หรือประมาณ 6,152.13 ตารางกิโลเมตร

ด้วยพื้นที่อันกว้างใหญ่ และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ จึงมีสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ป่านานาชนิด อันเป็นคุณสมบัติในหลักเกณฑ์ที่ได้เป็นมรดกโลก คือ การเป็นถิ่นอาศัยทางธรรมชาติที่สำคัญต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงมีชีวิตที่ใกล้สูญพันธุ์ ซึ่งเป็นคุณค่าทางวิทยาศาสตร์ คุณค่าทางสังคม และการอนุรักษ์ในระดับสากล ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เป็นผืนป่าอนุรักษ์เชิงระบบนิเวศ เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และสัตว์ป่า มีความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนมีทัศนียภาพทางธรรมชาติที่สวยงาม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติ 4 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง คือ

1. อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครนายก จังหวัดสระบุรี จังหวัดนครราชสีมา และ จังหวัดปราจีนบุรี
2. อุทยานแห่งชาติทับลาน จังหวัดนครราชสีมา และ จังหวัดปราจีนบุรี
3. อุทยานแห่งชาติปางสีดา จังหวัดสระแก้วและจังหวัดปราจีนบุรี
4. อุทยานแห่งชาติตาพระยา จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดบุรีรัมย์
5. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์

กรมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ พบสัตว์ป่าทั้งหมด 202 ชนิด ประกอบด้วยสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 12 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 25 ชนิด นก 141 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 24 ชนิด สัตว์ป่าที่สำรวจพบ เช่น กระรอกหลากสี อีเห็นธรรมดา นกกางเขนดง นกปรอด นกกินปลี นกกระจอก วูติง จิ้งจอก กบบัว กบหนอง และอึ่งน้ำเต้า เป็นต้น ฯลฯ (สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช : 2549)

สภาพพื้นที่ป่าดงใหญ่ในอดีตร

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ เดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ ตั้งอยู่ในท้องที่ ตำบลลำนางรอง และตำบลโนนดินแดง ตำบลลพทันยา และตำบลโคกมะม่วง อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ มีเนื้อที่ประมาณ 195,486 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพโดยทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง มีภูเขาทางด้านทิศตะวันตกและลาดต่ำไปทางทิศตะวันออก ภูเขาชั้นใดคดเคี้ยวไม่ติดกันเป็นเทือกเขา ยอดเขาสูงประมาณ 685 เมตรจากระดับน้ำทะเล สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งผสมป่าเต็งรัง มีทุ่งหญ้าบางส่วนบริเวณกลางพื้นที่เป็นแหล่งน้ำซับ เหมาะสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ป่าดงใหญ่เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งสุดท้ายของคนจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของคนจังหวัดบุรีรัมย์ คือลำนางรองและลำมาศ

ทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบแล้ง มีป่าเต็งรังและทุ่งหญ้าส่วนน้อย ไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ไม้เหล่านั้นถูกตัดปทานออกไป คงเหลือแต่ไม้ที่ต่ำกว่าขนาดจำกัด ซึ่งอยู่ในช่วงกำลังเจริญเติบโต เช่น มะค่าโมง ประดู่ ตะเคียนหิน เคี่ยม พญาชิงชัน ยางนา ยมหิน นนทรี กระบก เข็ก แดง ตะคอกป่า เต็ง รัง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีไม้พื้นล่างจำพวกหวาย เร่ว กกล้วยไม้ เฟินชนิดต่างๆ และพืชสมุนไพรอีกมากมาย

ทรัพยากรสัตว์ป่า เนื่องจากพื้นที่แต่เดิมมีสภาพเป็นป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์มีพื้นที่กว้างขวาง จากการเข้าไปสำรวจของเจ้าหน้าที่ได้รับการบอกเล่าว่า เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2535 ได้มีผู้พบเห็น “กูปรี” ซึ่งเป็นสัตว์ป่าสงวนที่หายากชนิดหนึ่ง นอกจากนั้นยังพบเสือดาว ซึ่งเป็นสัตว์ป่าสงวนอีกชนิดหนึ่ง และยังมีสัตว์ป่าอีกหลายชนิดเป็นจำนวนมาก เช่น เสือดาว ช้าง กระทิง วัวแดง เสือ หมีแก่ง หมาใน ลิง ตะกวด ตะพานน้ำ ู นิ่ม นกชนิดต่างๆ ได้แก่ นกยูง ไก่ฟ้าพญาลอ ไก่ป่า นกเงือก นกหัวขวาน นกปรอด เที่ยวรุ้ง เป็ดแดง

ความอุดมสมบูรณ์ของป่าดงใหญ่ อันเป็นส่วนหนึ่งของผืนป่ามรดกโลกในอดีตนั้น ได้มีผู้กล่าวไว้เป็นกลอนร่ำ สำหรับการแสดงกลอนร่ำในงานประเพณีต่างๆ ในพื้นที่ตำบลลำนางรองต่อไปนี้

ป่าคันน้ำ

แล้วบัดนี้ ผมก็ได้กล่าวไว้เรื่องเก่าแต่คราวหลัง ตอนที่ยังสมบูรณ์คู่คู่แวนในวงกว้าง ปวงประชาบ่อทันแน่นป่าบ่อแปนคนบ่ออยู่ เขตพื้นที่ร้อยรู ความสมบูรณ์มากสิ้น คนเขานวักกล่าว มาขอโทษเคอแม่ป้านั้นคือป่าที่หวงแหน หากป่าแปนยามโคหมูไทยตีวายวัน ความสมบูรณ์ดีสูญ ถิ่น ผ่นครินก็สีจากแม่เอ๊ย ยากไปถึงที่น้องผู้ครองทำน้ำเฮ็ดนา

จุดที่สองเคอแม่ป่าเขาเอิ้นว่าหนองคุมเห็ด หนองที่มากความเค็ดข้างก็มีพร้อม ป่าพยอม แวนไม้เต็งรัง ไม้บักคำ ไม้ดว บักขาแต่แวนนั้นคักแสงหลาย คันไม้กลายไปพ้อติเสียดความสูญเปล่า ก็เพราะพวกหมูเจ้าพากันเข้าแล้วเหล่าถาง เกิดปัญหาเรื่องช้างไล่ที่อยู่อาศัย หมคทางไปหา กินเพราะป่าคงศูนย์ จนได้ขึ้นเสียดช้างคราวอุครางอ้อต่ง...แถวขอบป่าแวนคงอยู่เถาะบ้านที่น้อง เสียดอ้ออยู่คู่วัน.....

อัครรย์ออกไ้อใจโคเรื่องหนองใหญ่ แก้ปัญหาหากบ่อได้ความหมองใหม่ต้องแล่น ตาม สามป่าแห่งคันน้ำที่ผมกล่าวแถลงใจ ให้ชาวไทยจรโรงรักษาเอาไว้ มาร่วมใจกันให้กับ โครงการร่วมปลูกป่า ชาวอีสานโปรดจงพัฒนารักษาป่าเขตนี้อเอาไว้ให้เคื่อหลาน ให้ประเทศเพื่อน บ้านเขาได้กล่าวสรรเสริญ ด้วยพระบารมีผู้อยู่หัวเคอเหนือเกล้า ผมสุนทรมาเว้วาจนอบอกข่าว ให้สาว ๆ และหนุ่มน้อยลุงพร้อมหม้อเอาเชื่อเถาะหนาแม่ป่าเรื่องของป่าไทยเฮา เรื่องของภูของเขา ล้วนแต่มีคุณค่า คันชานามีน้ำทำกินเพราะมีป่า ผ่นจึงมาถูกต้องให้มีน้ำใช้เฮ็ดนา ใช้เฮ็ดนาเคอละนาย.....ละนา

(ประพันธ์เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2538 โดย สุนทร บุญประสพ) (เพิ่มเอกสารข้อมูลส่วนตัว นาย สุนทร บุญประสพ อายุ 52 ปี บ้านโคกเพชร หมู่ 2 ตำบลสำนางรอง อ.โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์)

กลอนรำเกี่ยวกับป่าคันน้ำ แปลเป็นภาษาที่เข้าใจง่ายต่อการศึกษา ดังนี้ ป่าคันน้ำ ดังกล่าว หมายถึง ป่าคงใหญ่ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ ในอดีตที่ผ่านมาป่าคงใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ ประชากรยังไม่มาก บริเวณพื้นที่ป่า ที่เรียกว่า “ป่าร้อยรู” มีความอุดมสมบูรณ์มาก คนสมัยก่อนเล่าต่อ ๆ กันมาว่า เขตป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ คือป่าที่หวงแหน หากป่าเสื่อมโทรมเมื่อใด ประเทศไทยจะได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ความอุดมสมบูรณ์จะสูญหายไป ผ่นไม้คักต้องคามดูคุณภาพ เกิดผลกระทบต่อชานาไม่มีน้ำทำนา

จุดที่สองเรียกว่าหนองคุมเห็ด อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณนานาชนิด เช่นชิงช้า คันพะยอม เต็งรัง มะค่า มะค่าแต้ และคักนนานาชนิด ถ้าหากได้สัมผัสกับป่าคงใหญ่ในอดีตและเมื่อเห็นป่าในปัจจุบันจะรู้สึกเสียดาย เพราะในปัจจุบันมีกลุ่มราษฎรบุกรุกเข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า จนกระทั่งเกิดปัญหาช้างป่ารบกวนคน เพราะคนบุกรุกป่า ช้างป่าไล่คน เกิดความขัดแย้งระหว่างคน

กับช้าง ประชาชนที่อยู่ในป่าไม่กล้าออกไปทำมาหากินตามปกติ เพราะกลัวช้างทำร้าย บริเวณที่เป็นแนวเขตป่าจะได้ยินเสียงช้างร้องทุกวัน

จุดที่สามเรียกว่า ป่าหนองใหญ่ ยังมีปัญหาการบุกรุกของราษฎรเข้าไปอยู่ในพื้นที่ป่า และยังแก้ปัญหาไม่ได้ ตามป่าดังกล่าวเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญ จึงขอให้ประชาชนชาวไทยช่วยกันรักษาไว้ ร่วมใจกันปลูกต้นไม้ และประชาชนชาวอีสานควรรักษาป่าผืนนี้ไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ชื่นชม ให้ประเทศเพื่อนบ้านได้สรรเสริญ ด้วยพระบารมีของในหลวงพ้องของปวงชนชาวไทย ผมสุนทร มาพูดบอกข่าวให้สาว ๆ หนุ่ม ๆ สูง ป่า น้ำ อา เชื่อเรื่องป่าไม้ ภูเขา ถ้วนมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคน ชาวนามีน้ำทำนา เพราะมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ ผมจะตักต้อนตามฤดูกาล มีน้ำไว้ทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวนาไทย.

กลอนรำอีกบทหนึ่งได้กล่าวถึง ป่าสามอำเภอในอดีต ที่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ถูกรุกรานจากกลุ่มผู้มีอิทธิพล นายทุน และชาวบ้านในพื้นที่ มีข้อความ ดังนี้

ป่าสามอำเภอ

แล้วบัดนี้ ผมได้กล่าวอ้างคามเรื่อง ความเป็นจริง บ่อว่าหญิงหรือชายผ่านไปก็คงรู้ บ่อว่าครูหรือท่านทหารไทย เจ้าหน้าที่เขตคงใหญ่ แต่ก็สมบูรณ์พร้อมคู่คู่แนวแถวทางกร้ามโนนดินแดงตะวันออกพ้อเอ๋ย ผมสืบบอกอีกซ้ำ ปะคำนั้นผู้คนแสวงดี ตั้งแต่ก็ เขตดินแดงผาง ป่าบ่อมีคน งามอย่างไปบ่อมิได้ คดสมัยเดิวนี่ผิดกับตั้งแต่ก่อนมีคนหลอนเลื้อยไม้ทำให้ป่าแปนจักสิว่าไม้พื้นหรือกระคานผ่า หยุคกันสาเคอครบรัฐบาลขอร้อง หากทั้งหลายยังผินคือบ่อฟังคำประกาศข่าวกรรมสิคิงจ่องน้ำวถึงท่านคู่คู่คน นี่คือป่าต้นน้ำของถิ่นดินอีสาน รัฐบาลจรรโลงรักษาเอาไว้ให้ชาวไทยทั้งหลายสุขสบายเพราะมีป่า น้ำเส็ดนาตู้มีก็คือน้ำจากป่าคง ข่าวประกาศไปง ๆ ว่ามีป่าก็มีผ่น ว่ามีคนต้องมีศัคว์คู่กันทั้งสองกร้าม คันทำคามกฎหมายห้ามไทยเสาดังคิดค้น หรือหมู่เจ้าอยากเห็นเกิดแผ่นดินแห้งแล้งพืชผักแห้งเหี่ยวตาย หยุคกันสาน้องฮ้าย พ้อคำใหญ่ นายทุนผู้ที่มาอุคหนุนส่งเสริมขอหาเชื่อ ถือว่าทำบุญสร้างอานิสงสิฐ์ส่ง มารักษาป่าคงแปดอำเภอ สามจังหวัด แดอแห่งนี้

โอ้ยเอาไว้ให้เพื่อไทย ๆนานนาน โอ้ย...ละน่า.

(ประพันธ์เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2538 โคธสุนทร บุญประสพ) (เพิ่มเติมเอกสารข้อมูลส่วนตัว นายสุนทร บุญประสพ อายุ 52 ปี บ้านโคกเพชร หมู่ 2 ตำบลถ่านางรอง อ.โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์)

กลอนรำเกี่ยวกับป่าสามอำเภอ แปลเป็นภาษาที่เข้าใจง่ายต่อการศึกษา ดังนี้
 มาบัดนี้ ผมจะได้พูดความจริง ไม่ว่าหญิงหรือชายผ่านไปคงรู้ ไม่ว่าอาชีพใด ๆ เช่นครู
 ทหารไทย รวมทั้งเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่ ในอำเภอปะคำสมัยก่อน บริเวณพื้นที่เสิง
 งาม ซึ่งอยู่ใกล้อำเภอปะคำ ป่าเมื่อก่อนไม่มีคนเข้าไปอยู่อาศัย แต่ปัจจุบันมีคนเข้าไปอยู่ในพื้นที่ป่า
 ทำให้ป่าหมดไป เพราะการใช้ประโยชน์จากป่าของคน เช่นการนำไม้ในป่ามาทำเป็น ไม้พื้นหรือ
 กระดานฝา หุคเดิด หุคตัดไม้ทำลายป่า หากยังคงคือมีการตัดไม้ทำลายป่า กรรมจะตกถึง
 ครอบครัว นี่คือน้ำคั้นน้ำของคนอีสาน ข่าวประกาศทุกวันว่า มีป่าทำให้มีน้ำ มีคนต้องมีสัตว์ ซึ่ง
 เป็นของคู่กัน เป็นระบบนิเวศเดียวกัน หรืออยากเห็นแผ่นดินแห้งแล้ง พืชผักแห้งเหี่ยวตาย หุค
 เดิดพ่อค้าใหญ่ นายทุน ผู้ซึ่งคอยส่งเสริมการตัดไม้ทำลายป่า ถือว่าทำบุญสร้างบารมี ช่วยกันรักษา
 ป่าแปดอำเภอ ตามจังหวัดเดิดหนา.

จุดเด่นที่น่าสนใจของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่

สภาพพื้นที่ป่าบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคงใหญ่เป็นพื้นที่ราบ จึงไม่มีน้ำตก และ
 แหล่งทิวทัศน์ที่สวยงามจะมีเพียงพันธุ์ไม้ที่สำคัญทางเศรษฐกิจและแหล่งน้ำแหล่งอาหารของสัตว์
 ป่าที่สำคัญ คือ

1. หน่วยพิทักษ์ป่าระเลิงร้อยรู เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติและดูนก รวมถึงเข้าค่าย
 พักแรมของนักเรียน นักศึกษา หน่วยพิทักษ์ป่านี้อยู่ห่างจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 348
 (ละหานทราย-คาพระยา) เป็นระยะทาง 11 กิโลเมตร
2. อ่างเก็บน้ำห้วยยาง เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลทพรราช อำเภอ
 คาพระยา มีทิวทัศน์รอบบริเวณอ่างที่สวยงามมาก สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งที่ยังคงความอุดม
 สมบูรณ์ มีประชาชนให้ความสนใจเข้ามาท่องเที่ยวพักผ่อนตลอดปี
3. อ่างเก็บน้ำลำนางรอง เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ อยู่ในท้องที่ตำบลลำนางรอง
 อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ มีทิวทัศน์รอบอ่างที่สวยงาม สภาพป่ายังอุดมสมบูรณ์
 มีประชาชนที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยวพักผ่อนตลอดปี มีชายหาดสำหรับเล่นน้ำ เหมาะสำหรับ
 ท่องเที่ยวในวันสงกรานต์
4. อ่างเก็บน้ำลำจังหัน เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง อยู่ในท้องที่ตำบลลำโรงใหม่ อำเภอ
 ละหานทราย มีทิวทัศน์สวยงาม สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง
5. อ่างเก็บน้ำลำปะเทีย เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองแวง อำเภอ
 ละหานทราย มีทิวทัศน์สวยงาม สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง มีประชาชนให้ความสนใจไปท่องเที่ยว
 ทุกปี

6. อ่างเก็บน้ำเมฆา เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลหนองไม้งาม
สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งสมบูรณ์

7. ลานกระเจียว เป็นลานหินที่มีดอกกระเจียวขึ้นสวยงาม มีสภาพป่าที่ยังอุดมสมบูรณ์
เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ที่ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

การเดินทาง

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ อยู่ห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์ประมาณ 100 กิโลเมตร
สามารถเดินทางไปได้ 2 เส้นทาง ได้แก่

1. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข /ค สายบุรีรัมย์ - นางรอง ผ่านอำเภอปะคำ กิ่งอำเภอ
โนนดินแดง
2. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 348 หรือใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 219 สายบุรีรัมย์ -
ประโคนชัย ผ่านอำเภอละหานทราย - กิ่งอำเภอโนนดินแดง ก็ได้เช่นกัน

2.6 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ตั้งบ้านหนองบอน จะเป็นที่เนินสูงสลับที่ราบเป็นจุดแบ่งเขต โดยมี
สันปันน้ำของลำน้ำ ลำค้อ ๑ 3 สายคือ

2.6.1 คลองลำไชกง จุดเริ่มอยู่บริเวณทิศเหนือของคุ้มหนองกล้า ไหลลงไป
ด้านทิศตะวันตก ลงลำน้ำไฟต่อไปถึงลำมาศ

2.6.2 คลองโป่ง เริ่มจากทิศเหนือคุ้มหนองกล้าไหลลงไปทางทิศตะวันออก
ผ่านอ่างเก็บน้ำหนองบอนไหลไปรวมกับคลองอีกสาย ที่ไหลมาจากด้านทิศใต้ของหมู่บ้านหนอง
บอน จากหนองยาง หนองคะเคียนเชิงเขาแสดงพันธ์ ไหลผ่านอ่างเก็บน้ำ บ้านคลองโป่งรวมกับ
คลองหินแล้วไหลลงลำนางรอง

2.6.3 คลองมะนาว จุดเริ่มจากหัวเขาลูกช้าง ด้านทิศเหนือ ของหมู่บ้าน
หนองบอนเขตติดต่อกับชัยภูมิ ผ่านบ้านซับพลู(ในอศค) ไหลผ่านอ่างเก็บน้ำบ้านฐานเจ้าป่า
ไหลผ่านบ้านป่าไม้สหกรณ์ รวมเป็นอ่างเก็บน้ำคลองมะนาว หล่อเลี้ยงชีวิตประชาชนชาวอำเภอ
โนนดินแดงในปัจจุบัน

(บันทึก ชุมชนบ้านหนองบอน : เอกสารอัครสำเนา : หน้า 2 : ปี 2548)

2.7 สิ่งสาธารณะชุมชน มีดังต่อไปนี้

2.7.1 สระน้ำโรงเรียน มีพื้นที่ประมาณ 1 งาน ขุดเมื่อ พ.ศ. 2543

2.7.2 ถนน เริ่มมีถนนลูกรังเข้าสู่หมู่บ้านเมื่อปีพ.ศ. 2525 ทำให้การคมนาคม
ติดต่อรหว่างหมู่บ้านกับอำเภอ และหมู่บ้านกับหมู่บ้านอื่น ๆ ได้ สะดวกมากขึ้น

2.7.3 ไฟฟ้า เริ่มมีไฟฟ้าเข้ามาเมื่อ ปี พ.ศ. 2539 ทำให้ชาวบ้านได้รับความสะดวกสบายขึ้น

2.7.4 หอกระจายข่าว มี 1 แห่ง เริ่มคิดตั้งเมื่อปีพ.ศ. 2541 หลังจากประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน ใช้ประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ประกาศข่าวสารราชการ และหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการประกาศประชาสัมพันธ์ งาน ข่าวสารอื่น ๆ เพื่อเผยแพร่ทั่วไป

2.7.5 ศาลาที่พักริมทาง โดยชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงินช่วยกันสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2544 และศาลาประชาคุ้ม 3 แห่ง

2.7.6 ศาลากลางบ้าน โดยชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงิน และช่วยกันสร้างเมื่อปีพ.ศ. 2532 ใช้ประโยชน์เป็นที่ประชุม และจ้างงานประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

2.7.7 ศาลาคาปู โดยชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงิน และช่วยกันสร้าง เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นที่เคารพบูชาและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านหนองบอน สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2533

2.7.8 ศาลาประชาคม โดยชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงิน และช่วยกันสร้างเพื่อเป็นที่ประชุม และที่ประกอบกิจกรรมร่วมกัน

2.8 เหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน พอสรุปได้ดังนี้

ก่อนปี พ.ศ. 2520 บริเวณที่เรียกว่า “หนองบอน” ในปัจจุบันมีกลุ่มชาวบ้านที่เข้ามาทำมาหากิน ทำไร่ ทำนา หาของป่า และล่าสัตว์ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านโนนดินแดง บ้านปะคำ บ้านบุทำนบ ได้มาตั้งกระท่อมพักอาศัย อยู่กระจัดกระจายโดยพักอาศัยเป็นฤดูกาล เป็นการชั่วคราวไม่ถาวร จุดที่พักอาศัย คือตามแหล่งน้ำธรรมชาติต่าง ๆ เช่น หนองใหญ่สวายสอ หนองแหน หนองคล้า ชับพดู และหนองไทร

ช่วงปีพ.ศ. 2521 - ปีพ.ศ. 2524 รัฐบาลได้จัดสรรที่ทำกินให้กับราษฎรที่บุกรุกป่า ซึ่งอยู่กระจัดกระจายให้เป็นหมู่บ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกความมั่นคง ในสถานการณ์ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้นิยมลัทธินิยมวินาศ์ บริเวณที่ตั้งเป็นหมู่บ้านหนองบอน ในปัจจุบันได้ถูกจัดสรรให้เป็นที่ดินทำกิน โดยเขตจัดสรรแปลงสุดท้ายอยู่ติดฝั่งหนองไทร หรือหนองบอน ซึ่งอยู่ในเขตบ้านป่าไม้สหกรณ์ หมู่ 6 อำเภอโนนดินแดง อำเภอละหานทราย ในขณะนั้นกรมป่าไม้ได้สำรวจและสร้างทางถนน ขอยต่าง ๆ ในเขตจัดสรรขึ้น

ช่วงปี พ.ศ. 2525 พ.ศ. 2530 บริเวณหนองบอนซึ่งมีผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นหลัก ได้สร้างที่พักอาศัยอยู่ถาวรตลอดปี จำนวนประมาณ 25 ปี คริวเรือนและมีบางส่วนประมาณ 15 ครอบครั้ว ที่สร้างที่พักอาศัยเข้าไปในป่า นอกเขตจัดสรร เมื่อต้นปี พ.ศ. 2530 ฝ่ายความมั่นคงและเจ้าที่ป่าไม้ ได้ร้องขอ แดมบังคับให้ชาวบ้านดังกล่าวกลับไปอยู่ในหมู่บ้าน เพราะเกิดภัยจากโจรเขมรลอบเข้ามาทำการปล้น และทำร้าย

ช่วงปี พ.ศ. 2531- ปี พ.ศ. 2536 หลังจากเหตุการณ์ภัยโจรเขมรตบลง ประชาชนได้กลับเข้าไปทำมาหากิน ยังกี่ดินของตนเอง และอยู่อาศัยเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ และในช่วงนี้ ได้มีกลุ่มประชาชนที่อ้างคนว่าเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ได้ชักชวนญาติพี่น้อง เพื่อน บ้าน และอพยพมาจากทุกสารทิศ มีจำนวนกว่า 1,000 ครัวเรือน เข้ามาจับจองที่ดิน และอยู่อาศัย เมื่อเริ่มปี พ.ศ. 2536 หน่วยทหารสันติชนิต ตำบลลานางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้เข้ามาคลุกคลีกับชาวบ้าน เพื่อปฏิบัติการด้านจิตวิทยา และในคืนวันที่ 1 มีนาคม ปีพ.ศ. 2536 เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ร่วมกับหน่วยเฉพาะกิจหน่วยป้องกันและพัฒนากลับคืนที่ (นปท.) กว่า 1,500 นาย ได้บุกเข้ากวาดล้างและจับกุมกลุ่มผู้บุกรุกป่าหนองใหญ่สายตอ และผลักดันส่ง ผู้บุกรุกกลับภูมิลำเนา

ปี พ.ศ. 2537 กลุ่มหนองบอน ซึ่งอยู่ในเขตปกครองของบ้านป่าไม้สหกรณ์ หมู่ที่ 6 ได้แต่งตั้งนายเชวงศักดิ์ แสนมณี เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง ดูแลกลุ่มหนองบอนและกลุ่มฐานเจ้าป่า

ปี พ.ศ. 2539 ได้มีไฟฟ้าใช้ในกลุ่มหนองบอน - กลุ่มฐานเจ้าป่า

ปี พ.ศ. 2540 ขุมชนกลุ่มหนองบอน กลุ่มฐานเจ้าป่า หลังจากที่มีไฟฟ้าใช้ ทำให้มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่อาศัย เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากจึงมีการเรียกร้องให้มีการประกาศ จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน พร้อมเสนอขอตั้งโรงเรียน

ปีพ.ศ. 2541 วันที่ 16 มีนาคม ปีพ.ศ. 2541 ขุมชนกลุ่มหนองบอนได้รับประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้านหนองบอน หมู่ที่ 8 ตำบลลานางรอง อำเภอโนนดินแดง

ช่วงเริ่มตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ ที่ทั้งธรรมชาติ แบบวิถีชีวิตในชนบททั่วไป อาหาร ยารักษาโรค การซื้อขายที่ดินทำกินมีราคาไม่แพงนัก ซื้อขายกันในราคาเหมาเป็นแปลง เช่น ปี พ.ศ. 2534 ซื้อขายที่ดิน 14 ไร่ ในราคาเหมาแปลง ๆ ละ 50,000 บาท ปัจจุบันซื้อขายกันในราคา 20,000 บาท ตลอดจนการนำไม้มาสร้างบ้านเรือน ส่วนแล้วแต่หาได้จากป่าไม้ มีการพึ่งพาอาศัยกัน ขอกันตัดไม้มาสร้างบ้านเรือนได้ ชาวบ้านนิยมสร้างบ้านเรือนแบบยกได้ดูสูง ทั้งนี้เพื่อใช้ประโยชน์ได้ดูบ้าน เป็นที่เก็บวัสดุอุปกรณ์การเกษตร และส่วนหนึ่งทำเป็นคอกโค คอกกระบือและสัตว์เลี้ยง ได้เริ่มมีการปลูกมันสำปะหลัง ขึ้นปี พ.ศ. 2526 ได้ผลผลิตนำไปขายที่ตัวอำเภอโนนดินแดง (ในขณะนั้นเป็นตำบลโนนดินแดง) โดยขายในราคาโลกกรัมละ 40 - 50 สตางค์

เริ่มมีการปลูกอ้อย ปี พ.ศ. 2537 และเลิกปลูกเมื่อปีพ.ศ. 2547 สาเหตุ เพราะช้างป่าลงมากัดกินต้นอ้อย ทำความเสียหายให้เป็นจำนวนมาก ปลูกยางพารา ปี พ.ศ. 2541 เปิดกรีดยางได้ 3 ปีแล้ว และบางรายปลูกในปี พ.ศ. 2548, ปี 2549 และมีการปลูกยุคาลิปต์ปี พ.ศ. 2549

ปี พ.ศ. 2545 มีโรงสีข้าวด้วยเครื่องชนิด เป็นของนางมนทิดา อาจิตลา เป็นโรงสีเครื่องแรก

ปี พ.ศ. 2537 ปราบฎการณ้ข้างลงมาหากินพืช ไร่ นา สวนของชาวบ้าน ได้มี ปราบฎการณ้และได้เห็นข้างโขลงแรก จำนวน 3 เขือก ลงมากินกล้วยเป็นครั้งแรก ในคืนของวัน หนึ่งในปี 2537 หลังจากนั้นได้พบเห็นมาบ่อยครั้งขึ้นเรื่อย ๆ ทุกปี โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนและ ช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว (สงกา ยอดตั้งวาลย์: ตัมภานม : 2551)

สภาพทางชีวภาพ

หมู่บ้านหนองบอน ชาวบ้านมีการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก รองลงมาคือ อาชีพรับจ้างทั่วไป อาชีพแต่เดิมเมื่อครั้งเข้ามาอยู่อาศัยในระยะแรก คือการทำไร่ ทำนา หาของป่า และล่าสัตว์ เมื่อกรมป่าไม้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายที่ เกี่ยวข้อง ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านอาชีพอื่น ๆ ชาวบ้านหนองบอน จึงเลิกอาชีพการหาของป่า ที่ผิดกฎหมาย และเลิกการล่าสัตว์ป่า หันมาประกอบอาชีพด้าน การเกษตร ทำนา เลี้ยงโค กระบือ ปลูกพืชไร่อื่น ๆ เช่นมันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ยูคาลิปตัส แทน ต่อมาได้ทำการเลิกปลูกอ้อย คงมีอาชีพด้านการเกษตรอยู่คือ ทำนา ปลูกพืชไร่ (มันสำปะ หลัง ยางพารา ยูคาลิปตัส) และเลี้ยงสัตว์ โค กระบือ เป็นหลัก เลี้ยงไก่ เป็ด เป็ดเทศ เพื่อการ บริโภค ดังตาราง 2

ตาราง 2 การปลูกพืชในพื้นที่ทำการเกษตรบ้านหนองบอน

ชนิดพืช	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
ปลูกพืช	800	44.44
ปลูกมันสำปะหลัง	650	36.11
ปลูกยางพารา	250	13.89
ปลูกยูคาลิปตัส	100	5.56
รวม	1,800	1,800

จากตาราง 2 พบว่า การปลูกพืชของชาวบ้านหนองบอน ชาวบ้านจะปลูกข้าวมากที่สุด มีพื้นที่ปลูก 800 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 44.44 รองลงมาคือ ปลูกมันสำปะหลัง มีพื้นที่ปลูก 650 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 36.11 ปลูกยางพารา มีพื้นที่ปลูก 250 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.89 และปลูกยูคาลิปตัส มีพื้นที่ปลูก 100 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.56 ตามลำดับ

การเลี้ยงสัตว์มีข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่วัยบ้านนายสงกา ยอดสังวาล พบมีเอกสารบันทึกไว้ว่ามีโค กระบือ จำนวน 360 ตัว นอกนั้นเป็นการเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภค เช่น ไก่ เป็ด เป็ดเทศ สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในการศึกษาคั้งนี้ได้แก่

1. ประชากรและโครงสร้างประชากร

บ้านหนองบอน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 183 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 668 คน โดยแยกเป็นชาย 333 คน และเป็นหญิง 335 คน ดังตาราง 3

ตาราง 3 จำนวนประชากรของหมู่บ้านหนองบอน

เพศ	จำนวนประชากร (คน)	ร้อยละ
ชาย	333	49.85
หญิง	335	50.15
รวม	668	100

จากตาราง 3 พบว่า จำนวนเพศของประชากรบ้านหนองบอน เป็นเพศหญิง 335 คน คิดเป็นร้อยละ 50.15 เพศชาย 333 คน คิดเป็นร้อยละ 49.85 ของประชากรทั้งหมดตามลำดับ

2. สภาพความเป็นอยู่ / วิถีชีวิต

ชาวบ้านหนองบอน เป็นผู้ที่อพยพมาจากหลายจังหวัด อำเภอ ตำบลและจากภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ด้วยเหตุของการอยากได้ที่ทำมาหากินที่ใหม่ เนื่องจากชุมชนเดิม บ้านเก่า บ้านเดิมของคนนั้นมีที่ทำกินจำกัด ไม่เพียงพอ ประกอบการเล้าลือถึงการมาที่นั่น หากอยากได้ที่ดิน ไม่ต้องซื้อหาเพียงแค่มาบุกเบิก จับจองเอา จะทำให้มีที่ดินเป็นของตนเองได้ ดังนั้นคนที่นี่ จึงเป็นคนต่างบ้าน ต่างถิ่นฐานต่างอพยพกันมา โดยมีการอพยพมาทั้งครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านใกล้เคียงมาเป็นกลุ่ม เข้าจับจองที่อยู่อาศัย และที่ทำกินอย่างกระจัดกระจาย จนกระทั่งกรมป่าไม้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้จัดการที่ดิน ในรูปการจัดสรรแบ่งแยก เป็นเขตป่าอนุรักษ์ เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก. 4-01) กำหนดให้มีการเสียมามีที่เรียกว่า “ภาษีดอกหญ้า” (ภบท.5) เขตจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัย เขตพื้นที่สาธารณสุข “หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง” (นสท.) ชาวบ้านจึงได้รวมกันอยู่อาศัยเป็นกลุ่มเป็นก้อน โดยรัฐบาลในสมัยนั้นได้จัดสรรพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก. 4-01) เป็นที่ทำกิน ครัวเรือนละ 15 ไร่ ที่อยู่อาศัย ครัวเรือนละ 1 ไร่

วิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวบ้านหนองบอน ก่อนข้างมีความสงบ รักสามัคคี ประองคองกันมากพอสมควร ดังจะเห็นได้จากประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าต่างคนต่างมาจากต่างถิ่นฐาน ภาษา วัฒนธรรมก็ตามแต่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ ภายใต้การเคารพ เชื่อฟัง พึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกันได้อย่างเหมาะสม ความสัมพันธ์ในครอบครัว ในปัจจุบัน จะอยู่อาศัยกันเป็นแบบครอบครัว ชายมากกว่าครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า หรือตา ยาย คนวัยรุ่นหนุ่มสาว วัยทำงานส่วนใหญ่ไม่ค่อยอยู่บ้าน ไปประกอบอาชีพรับจ้างต่างถิ่น เช่นในจังหวัดบุรีรัมย์ ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ และลงเรือหาปลาตามท้องทะเล คนที่อยู่ในหมู่บ้านจึงเป็นคนรุ่น พ่อ แม่ ลูกในวัยเรียน ปู่ ย่า หรือตา ยาย โดยมีวิถีชีวิตในแต่ละวัน แม่ และลูกสาว จะทำหน้าที่ประกอบอาหาร ทำงานบ้านเป็นหลัก ส่วนพ่อบ้านและลูกชายที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน จนเป็นแรงงานหลักในการทำไร่ ทำนา และรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน หมู่บ้านใกล้เคียง ในตัวอำเภอ และที่อื่น ๆ ที่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านหนองบอน ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ 2 ข้าง ตามแนวถนนภายในหมู่บ้าน เครือญาติ เพื่อนบ้านที่อพยพมาพร้อม ๆ กันมักจะตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในคุ้มเดียวกัน บ้านเรือนจากรูปแบบเดิมที่มีได้จนสูง เพื่อให้ประโยชน์ในการเก็บอุปกรณ์การเกษตร และเลี้ยงสัตว์ มีการเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิมบ้าง และจำนวนหนึ่งเป็นบ้านได้จนต่ำไม่สูงมากนัก รวมทั้งมีบ้านที่ก่อสร้างด้วยอิฐหรือปูน รูปทรง สมัยใหม่ ๆ จำนวนหนึ่งด้วย

3. เทคโนโลยีชาวบ้าน

บ้านหนองบอนในปัจจุบัน ได้มีการนำเทคโนโลยีในเรื่องต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพและเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะเครื่องจักรกลดังนี้

3.1 รถไถนาเดินตาม มี 18 คันเรือน จำนวน 18 คัน นอกจากใช้ในการไถนาแล้วยังสามารถติดตั้งเป็นเครื่องสูบน้ำได้ ช่วยทำให้การไถสะดวกรวดเร็วและได้ปริมาณงานมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้แรงงานสัตว์ในอดีต ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีรถไถนา ใช้ในการจ้างรถไถนาจากบุคคลที่มีไว้บริการให้เช่า

3.2 รถไถขนาดใหญ่ มี 2 คันเรือน จำนวน 2 คัน นอกจากใช้ในการไถนา ไถไร่ ไถสวนแล้วยังสามารถติดตั้งกระบะไว้สำหรับบรรทุกเพื่อขนส่งผลผลิต อุปกรณ์การเกษตร การเดินทางช่วยให้การไถได้บริเวณกว้างและสะดวกรวดเร็วขึ้น

3.3 รถยนต์ (ปิกอัพ) 4 ล้อ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของคนในชุมชนและในการประกอบอาชีพ นำผลผลิตออกมาจำหน่าย เพื่อการรับจ้างทั่วไปและการเดินทางประสานงานต่าง ๆ มี 10 คันเรือนจำนวน 10 คัน ส่วนใหญ่ใช้ในการบรรทุกวัสดุอุปกรณ์ทำการเกษตร และผลผลิตทางการเกษตร เพื่อนำไปจำหน่าย และเป็นพาหนะในการเดินทางส่วนตัว

3.4 รถยนต์(บรรทุก) 6 ล้อ มี 1 คัน ใช้ในการบรรทุกวัสดุ อุปกรณ์การเกษตร ผลผลิตทางการเกษตรและรับจ้างทั่วไป

3.5 รถจักรยานยนต์ มี 150 คัน ใช้ในการเป็นพาหนะในการเดินทางไปอำเภอ หมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อติดต่อประสานงานส่วนตัวและเพื่อการรับจ้าง ซึ่งมีบริการตลอด 24 ชั่วโมง เนื่องจากบ้านหนองบอนไม่มีรถยนต์โดยสารรับจ้างประจำทางวิ่งเพื่อการโดยสาร จึงจำเป็นต้องใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทาง

3.6 ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืชและยาปราบวัชพืช

ชาวบ้านหนองบอน ใช้ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ยาปราบวัชพืช ในการปลูกมันสำปะหลัง และยางพารา ค่อนข้างสูงมาก สวนนาข้าว พืชสวน พืชผักสวนครัวในบ้าน ใช้ปุ๋ยคอกมูลสัตว์ น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยชีวภาพเพิ่มขึ้น และลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีในนาข้าวลงกว่าเมื่อก่อน

4. ศาสนา

4.1 การนับถือศาสนา และความเป็นมาทางด้านศาสนา

บ้านหนองบอน มีวัดประจำหมู่บ้าน จำนวน 1 แห่ง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2535 เรียกว่า “สำนักสงฆ์” โดยมีหลวงพ่อประยูร สิริปัญญา เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก วัดสร้างบนเนื้อที่ 12 ไร่ โดยมีผู้บริจาค คือนายมี รอดกระโทก และนายไพบูรณ์ ดิยัง ดังนั้นชาวบ้านหนองบอนทั้งหมด จึงเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ มีศาสนสถาน คือ ญาติ ศาลาการเปรียญ เมา้ วัดเป็นศูนย์รวมของจิตใจชาวบ้านประกอบพิธีกรรม และทุกวันพระจะมีการทำบุญเป็นประจำทุกวันพระ โดยชาวบ้านได้นำอาหาร และจุดปัจจัยถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ประจำมาโดยตลอด

4.2 ประวัติวัด

บ้านหนองบอน มีวัดประจำหมู่บ้านอยู่ 1 แห่ง สร้างเมื่อปี พ.ศ.2535 อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ชื่อวัดหนองบอน โดยการนำของหลวงพ่อประยูร สิริปัญญา และชาวบ้านกลุ่มหนองบอน - กลุ่มฐานเจ้าป่า ในขณะนั้นได้ช่วยกันจัดสรรขึ้นบนเนื้อที่ 12 ไร่ ที่ได้รับการบริจาคจากนายมี รอดกระโทก และนายไพบูรณ์ ดิยัง และชาวบ้านช่วยกันบริจาคเงินและไม้ ลงแรงงานช่วยกันสร้างขึ้น วัดบ้านหนองบอนมีเจ้าอาวาสดำรงตำแหน่งดังตาราง 4 ดังนี้

ตาราง 4 ทำเนียบเจ้าอาวาสวัดบ้านหนองบอน

ฉายา	ตำแหน่ง	ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง
หลวงพ่อบุญชู สิริปัญโญ	เจ้าอาวาส	ปีพ.ศ. 2535 - 2533
หลวงพ่อเชียน	เจ้าอาวาส	ปีพ.ศ. 2533
หลวงพ่อบุญชู	เจ้าอาวาส	ปีพ.ศ. 2534 - 2546
หลวงพ่อนิคม	เจ้าอาวาส	พ.ศ. 2546
หลวงพ่อบุญชู กศุสวโร	เจ้าอาวาส	ปีพ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน

ที่มา : (จันทา ทองทา : สัมภาษณ์ : 2551)

4.3 บทบาทวัดกับชุมชน

วัดเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา โดยมีพระเป็นผู้นำที่สำคัญในการสั่งสอนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ในศาสนาพุทธ เพื่อให้ชาวบ้านได้นำคำสอนเหล่านั้นมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กิจกรรมที่ชาวบ้านหนองบอนได้ร่วมกันปฏิบัติในวัด ได้แก่ การทำบุญตักบาตร การฟังธรรม การฝึกสมาธิ และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ทุกเช้าชาวบ้านหนองบอน จะทำอาหารไปใส่บาตรพระ และในวันพระชาวบ้านจะนำอาหารไปถวายพระที่วัดเป็นประจำ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวบ้านหนองบอนอย่างเหนียวแน่น (ตงสาร พิมพ์จันทร์ : สัมภาษณ์ : 2551)

4.4 ความสัมพันธ์วัดกับชุมชน

วัดเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านหนองบอน และบ้านฐานเจ้าป่าในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา โดยมีพระเป็นผู้นำที่สำคัญ ในการนำคำสอนหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนี้วัดบ้านหนองบอนยังมีเมรุสำหรับการประกอบพิธีกรรมฌาปนกิจศพของผู้เสียชีวิต มีศาลาการเปรียญในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ หากวัดมีกิจกรรมหรืองานบุญเทศกาลประจำปี ชาวบ้านและโรงเรียน จะเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำมิได้ขาดอยู่เสมอ หากโรงเรียนหรือชาวบ้าน มีกิจกรรมด้านการพัฒนา พระภิกษุสงฆ์จะ

เข้าร่วมกิจกรรมเป็นการประสานงานระหว่าง หมู่บ้าน วัด โรงเรียน อย่างต่อเนื่อง (ตงสาร ทิมพ์จันทร์, ตงกา ยอดสังวาลย์, จันดา ทองทา : สัมภาษณ์ : 2551)

5. ความเชื่อ

ในเรื่องความเชื่อ ชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ เทพเจ้า เจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าเขา โดยจะเห็นได้จากการสร้างศาลคาปูขึ้น เมื่อพ.ศ. 2533 ก่อนการตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ เรียกว่า “ศาลเจ้าพ่อสิงห์คง” เป็นสถานที่ฝังศพของตั้งศักดิ์สิทธิ์ และเจ้าที่ เจ้าทาง ตามความเชื่อของคนไทยอีสาน ที่แต่ละหมู่บ้าน แต่ละพื้นที่ต้องมี เทพเจ้า เจ้าที่ เจ้าทาง คู่บารมี ปกปักษ์รักษาดูแลแต่ละพื้นที่ เป็นประจำทุกปีซึ่งชาวบ้าน หนองบอน จะประกอบพิธีกรรม “การเลี้ยงบ้าน” ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี โดยการนำอาหาร คาวหวาน ข้าวคำ ข้าวแดง แต่งกระถางหน้าวัว เหล้าไห ไก่ตัว เช่นสรวงบูชา ศาลเจ้าพ่อสิงห์คง หรือที่เรียกกันว่า “ศาลคาปู” โดยมีความเชื่อว่า คาปู หรือเทพเจ้าที่อยู่ในเขตป่าดง แดงหนองบอนนี้ ท่านมีชื่อว่า “สิงห์คง” จึงตั้งชื่อตามนั้น การเช่นบวงสรวงบูชา ศาลคาปูนี้ ชาวบ้านมีความเชื่อมาแต่โบราณว่า ก่อนฝนจะตก ก่อนจะลงทำไร่ ไถนา ทำนา ต้องเลี้ยงคาปูก่อนเพื่อเสียทายเรื่องของปริมาณน้ำฝน คน สัตว์เลี้ยง ข้าวกล้าในไร่นา ว่าจะเป็นอย่างไรในแต่ละปี โดยดูการทำนายจากคางไก่ หรือขากรรไกรของไก่ที่คัมไปบวงสรวงบูชาศาลคาปู และที่ขาดไม่ได้คือ ต้องมีการทำบั้งไฟขนาดเล็ก เพื่อจุดบอกพญาแถน นางไอ่ ให้รับรู้ว่าจะถึงฤดูฝนแล้ว ผู้คนจะทำไร่ ไถนา ทำนา ผู้ประกอบพิธีกรรมเรียกว่า “เฒ่าจ้ำ” หรือ “หมอจ้ำ” ในบ้านหนองบอน คือ จ้ำพวงพระชะมู ปัจจุบันอายุ 65 ปี เป็นตัวแทนชาวบ้านในการบอกกล่าวสื่อสาร บอกเจ้าที่ เจ้าทาง คาปู สิงห์คง

ด้านความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม วันดี ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นปีใหม่ การเดินทาง หรือการประกอบพิธีกรรมอาชีพนกิจศพอ ต้องหาวันคู่ตำรา เป็นระบบความเชื่อ นับถือ เคารพที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ได้มีการถ่ายทอดโดยการบอกเล่า และปฏิบัติ โดยมีผู้ประสานพิธีกรรมทางความเชื่อและศาสนาอีกท่านหนึ่งคือ นายสุข จำปาศรี อายุ 63 ปี เป็นหมอลางพิธีกรรม และทางศาสนาประจำบ้านหนองบอน

6. ประเพณีและวัฒนธรรม

ชาวบ้านหนองบอน ได้ยึดถือประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จนกระทั่งปัจจุบัน และมีการประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติอย่างสม่ำเสมอคั้งนี้ (พวง พระชะมู, อัมพร จันโท : สัมภาษณ์ : 2551)

6.1 บุญเทศน์มหาชาติ และบุญพระเวท จะประกอบพิธีการในเดือน 3 ส่วนวัน เวลา แล้วแต่จะตกลงกัน โดยชาวบ้านจะนิมนต์พระมาแทน ให้ครบกันเทศน์ มหาชาติ ทั้ง 13 กัณฑ์ โดยวันพระตอนเย็นจะมีการแห่ดอกไม้ ไปที่วัด ตอนเช้าจะมีการนำ ข้าวสาร อาหารแห้ง จตุปัจจัย เครื่องไทยทานต่าง ๆ ไปวัดและฟังเทศน์ที่วัด ซึ่งพระจะเทศนา ครบทุกกัณฑ์ ตอนบ่ายชาวบ้านจะบริจาคเงิน ข้าวสาร อาหารแห้ง แห่กัณฑ์หลอนไปวัด เจ้าของ วันที่สามชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรที่วัดร่วมกัน

6.2 ประเพณี การเลี้ยงบ้าน หรือบวงสรวง ศาลเจ้าพ่อสิงห์คง ตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 ซึ่งตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ โดยการนำอาหาร คาวหวาน ข้าวคำ ข้าวแดง แต่งกระถง หน้าวัว เหล้า 1 ขวด ไก่ต้ม 1 ตัว โดยจัดกันทุกครัวเรือน ไปประกอบพิธีเช่นบวงสรวง บูชา ศาลเจ้าพ่อสิงห์คง หรือที่เรียกกันว่า “ศาลต่าปู่” ด้วยความเชื่อว่าต่าปู่หรือเทพเจ้าที่อยู่ในเขตป่าดง แดงหนองบอนนี้ ท่านมีชื่อว่า “สิงห์คง” จึงตั้งชื่อตามนั้น และเชื่อว่าทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าที่ไหน ไค่ ๆ ก็ตามจะมีเจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าเขา เป็นเทพเจ้าประจำถิ่นที่อยู่อาศัยที่จะต้องบอกกล่าว ก่อนเริ่มฤดูกาลทำนา เพื่อเสี่ยงทายและขอฟ้าขอฝน โดยในการนี้มีการจุดบั้งไฟขนาดเล็ก เพื่อบอกกล่าวพญาแถน นางไอ่คิ้ว เพื่อขอให้ฝนฟ้า ตกลงมาตามฤดูกาล

6.3 สงกรานต์ จะทำกันในเดือน 5 คือเดือนเมษายน โดยมีการจัดพิธีทรงน้ำ พระพุทธรูป พระสงฆ์ และคนเฒ่า คนแก่ในหมู่บ้าน มีการเล่นสาดน้ำกันและกัน

6.4 บุญวิสาขบูชา จะทำกันในวันเพ็ญเดือน 6 ในตอนเช้าชาวบ้านจะไปทำบุญ ตักบาตรร่วมกันที่วัด และเวียนเทียนในกลางคืน

6.5 บุญเข้าพรรษา จะทำกันในเดือน 8 โดยชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตรที่วัด ฟังเทศน์ และถวายเทียนพรรษาแด่พระภิกษุสงฆ์

6.6 บุญออกพรรษา จะทำกันในเดือน 10 ตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำเดือน 10 ชาวบ้าน จะไปทำบุญตักบาตรที่วัด

6.7 บุญสารท สำหรับผู้ที่พูดภาษาลาว กูย ส่วย หรือคนที่ท้องถิ่นที่พูดลาวกูยจะ ทำบุญ “ข้าวสารท” ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ส่วนผู้ที่พูดภาษาเขมร หรือคนที่ท้องถิ่นภาษาเขมร จะทำบุญ “เขียบโคนตา” ในวันแรม 15 ค่ำเดือน 10 โดยมีการทำขนม ข้าวต้ม หลากหลายนานา ชนิด เพื่อเซ่นไหว้เรียกบรรพบุรุษ มารับอาหาร คาวหวาน ข้าวต้ม ไปกินก่อนวันพระ 1 วัน เช้ารุ่งขึ้นวันพระชาวบ้านจะนำอาหาร คาวหวาน ขนม ข้าวต้ม ไปทำบุญตักบาตรที่วัด

6.8 บุญกฐิน จะทำกันในเดือน 11 หรือเดือน 12 แล้วแต่จะเลือกวันที่เหมาะสม ตามที่ตกลงกัน โดยการจัดหาผ้าไตร เครื่องอัฐบริวาร เรียกว่า บริวารกฐิน โดยรับเงินจาก